

OSNOVNA ŠOLA ŽIRI

DIDASKALIJE V ŠKOFJELOŠKEM PASIJONU

slovenski jezik in književnost
raziskovalna naloga

Avtor/-ji: Alja DERONJA
Ana MALI

Mentorici: Petra NOVAK, prof. slovenščine in univ. dipl. bibl.
Barbara PETERNEL, PRU slovenščine, univ. dipl. bibl.

Žiri, 2022

I KAZALO VSEBINE

1 UVOD	1
2 TEORETIČNI DEL.....	2
2.1 VERSKE IGRE.....	2
2.1.1 ŠKOFJELOŠKI PASIJON.....	3
2.1.2 AVTORJI ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA.....	4
2.2 BESEDILO ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA	5
2.3 JEZIK PASIJONA	6
2. 4 DIDASKALIJE	7
2. 5 UPRIZORITVE	8
2.5.1 Uprizoritev 1999 in 2000 – režiser Marjan Kokalj	7
2.5.2 Uprizoritev 2009 – režiser Borut Gartner	10
2.5.3 Uprizoritev 2015 – režiser Milan Golob	11
3 RAZISKOVALNI DEL.....	12
3.1 METODOLOGIJA	12
3.1.1 Opis vzorca raziskave	12
3.1.2 Opis merskega instrumenta	12
3.1.3 Opis postopka zbiranja podatkov	12
3.1.4 Obdelava podatkov.....	13
3.2 REZULTATI	14
3.2.1 Analiza didaskalij.....	14
3.2.2 Fotografsko gradivo, povezano z upoštevanjem/razlago didaskalij.....	18
3.2.3 Intervju z režiserjem, g. Borutom Gartnerjem.....	27
4 RAZPRAVA	31
5 ZAKLJUČEK	33
6 VIRI IN LITERATURA.....	34

II KAZALO SLIK

Slika 1: Prednja platnica, zunaj	3
Slika 2: Prednja platnica, znotraj.....	4
Slika 3: Boris Kobe: Škofjeloški pasijon, olje na lesu.....	7
Slika 4: Sodelujoči v Škofjeloškem pasijonu 1936	8
Slika 5: Eden od prizorov leta 1936	9
Slika 6: Priprava kostumov.....	18
Slika 7: Maska - Smrt.....	18
Slika 8: Maska - Pekel	19
Slika 9: Maska – Kristusova rana.....	19
Slika 10: Po maski	20
Slika 11: Urejanje frizure	20
Slika 12: Detajl pri kostumu.....	21
Slika 13: Delo v garderobi	21
Slika 14: Garderoba – cehovski del	22
Slika 15: Stražarji s svojimi rekviziti – glasbena spremljava	22
Slika 16: Izvajanje navodila za delo – didaskalije v živo	23
Slika 17: Priprava konjev	23
Slika 18: Priprava lesenih rekvizitov	24
Slika 19: Božji grob.....	24
Slika 20: Rekvizit - Skrinja zaveze	25
Slika 21: Rekviziti – križi za križenosce ob Skrinji zaveze	25
Slika 22: Priprava prizorišč.....	26
Slika 23: Pred kapucinskim samostanom	27
Slika 24: Po opravljenem intervjuju.....	30

Povzetek

Raziskovalna naloga v teoretičnem delu predstavi prvo slovensko dramsko besedilo (pasijonsko procesijo) - Škofjeloški pasijon, njegov nastanek in avtorstvo, slog in namen pisanja. Nato so razložene didaskalije: kaj so, katere vrste poznamo in kako je bilo z režiserji, katerim so v prvi vrsti namenjene didaskalije, ki so režirali Škofjeloški pasijon. V raziskovalnem delu so izpisane didaskalije Škofjeloškega pasijona po posameznih slikah/prizorih in njihova razlaga. Za podkrepitev didaskalij je priloženo fotografsko gradivo, ki ponazarja upošteevane didaskalije. Dodan je tudi intervju z enim od režiserjev Škofjeloškega pasijona, g. Borutom Gartnerjem.

Ključne besede: Škofjeloški pasijon, dramsko besedilo, pasijonska procesija, didaskalije, režija

Zahvala

Za izdelavo najine raziskovalne naloge se posebej zahvaljujema režiserju Borutu Gartnerju, ki nama je s pomočjo intervjuja pomagal dodatno razbrati pomen in (ne)moč didaskalij. Zahvala gre tudi kapucinskemu samostanu v Škofji Loki in obema mentoricama za usmerjanje pri izdelavi naloge.

1 UVOD

Ob 300 letnici škofjeloškega pasijona sva se odločili, da na njegovo temo narediva raziskovalno nalogo. Pasijon nama je zelo blizu predvsem zato, ker v njem nastopa veliko Žirovcev in so naju ravno ti navdušili za globlje raziskovanje te pomembne kulturne dediščine. Ponosni sva, da je najstarejše dramsko besedilo nastalo ravno na tleh Slovenije in predstavlja bogat vir za razumevanje zgodovinske literature, hkrati pa je lep zgodovinski zgled obrtniškega značaja Stare Loke. Je pa tudi pomemben del svetovne kulturne dediščine, saj je od leta 2016 vpisan v UNESCO Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva. Ni pa samo najstarejše besedilo, ampak tudi največja gledališka uprizoritev na prostem v Sloveniji. V njej sodeluje tudi več kot 1000 prostovoljcev, uprizarja pa se na vsakih 6 let.

Ker je besedilo staro in gre za drugačen čas, se morajo igralci dobro pripraviti na izvedbo pasijona, zelo pa so v pomoč tudi navodila in organizatorji. 24. maja 2021 je potekalo spominsko obeležje 300-letnice škofjeloškega pasijona, a je bilo zaradi korone število gostov omejeno. Posnetek obeležja z naslovom Angelski dih si lahko pogledate na youtube ali na spletni strani Škofjeloškega pasijona. Sam pasijon pa je bil zaradi pandemičnih razmer v Sloveniji prestavljen na leto 2022, a so se na koncu odločili, da ga pred letom 2025 ne bo, izbrani režiser za leto 2021, g. Borut Gartner pa se nagiba k uprizoritvi šele leta 2027 – da bi bile ponovitve vsakih šest let.

Zaradi njegove pomembnosti in turistične privlačnosti je občina Škofja Loka v čast pasijonu priredila kar nekaj razstav, dogodkov in pa celo romanja in pešpot. Pred samim raziskovanjem sva si postavili sledeče hipoteze:

1. Didaskalije so zapisane v slovenskem jeziku.
2. Večina didaskalij se nanaša na način igranja igralcev.
3. V Škofjeloškem pasijonu je malo didaskalij.
4. Didaskalije so preproste.
5. Didaskalij se danes strogo držijo.
6. V didaskalijah so oblačila in predmeti, ki so vključeni v igro, natančno opisani.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 VERSKE IGRE

Razvoj procesij je prinesel razne zvrsti duhovne drame. Kot najstarejša je predstavljena liturgična drama v desetem stoletju, katero izvirno in genetično delimo v obredje ter v igro. Obe so izvajali v cerkvi. Konec štirinajstega stoletja se iz cerkve preselijo zvrsti; misterij ali misterijska drama, mirakel, ki ji po tematiki rečemo legendna drama, moraliteta, alegorična ali semiduhovna drama ter pasijon ali pasijonska igra.

Veliko "lepih" verskih običajev in naprav so skozi leta izgubila pomen. Nekaj pa se jih je še ohranilo.

Med leti 1598 in 1599 je v Ljubljani razsajala kuga, takrat se je bratovščina Odrešenika sveta odločila in leta 1598 dala pobožno obljubo, da bo osnovala v čast trpečega Zveličarja slovesen sprevod s predstavo bridkega trpljenja na veliki petek. A so jih s pripravami na predstavo prehiteli že ljubljanski jezuiti, najverjetneje na priporočilo Tomaža Hrena. Na večer velikega četrтка se je sprevod odvijal po ljubljanskih ulicah, ki je v živih podobah uprizarjal Kristusovo trpljenje. V začetku sedemnajstega stoletja je bilo zanimanje za predstavo tako veliko, da so deželni stanovi na škofovo priporočilo zanj podarili 1000 goldinarjev.

Cerkev je skušala vedno vplivati z vidnimi sredstvi na sloje, ki ji je pridobivala ali pa že pridobila krščanstvu. Kako je Zveličar fizično in psihično trpel, bil poveličan, kakšna je razlika med vstajenjem in med njegovim ponižanjem, je bilo ljudem težko razložiti. Iz cerkvene-liturgične vstajenjske slovesnosti, katera je nastala iz velikonočnega brevirskega oficija, je nastala velikonočna in končno pasijonska igra. Velikonočna igra se je ukvarjala samo z vstajenjem, v kateri so začeli prevzemati tudi učinkovite prizore iz kristusovega trpljenja. Igra se je tako razvila poleg velikonočne tudi v pasijonsko. Najprej je pasijonska igra nastopala kot prvi del velikonočne igre, zato je v slovstvu še zmeraj veliko nejasnosti, kam prištevamo eno in kam drugo, prav tako kot je težko razložiti ali je igra zamišljena v proslavo ali predstavo Kristusovega trpljenja ali njegovega vstajenja. Ljudstvu se je predstava priljubila zaradi številnih ganljivih trenutkov. Tako so se igre kmalu bolj razširile kot vstajenjske.

V tej pasijonski procesiji so sestavine, ki slonijo na široki kulturno-zgodovinski podlagi.

Ker katoliki niso mogli več izvajati poganskih iger, ki so izhajale iz starega grškega in rimskega slovstva, so si izmislili svoj način izražanja tudi v gledališki umetnosti. Cerkvenim obredom so se s časom pridružile še posvetne prvine, katere se niso izvajale v cerkvi temveč pred njo. Prizori so se množili in večali z novimi osebami in svetopisemskim tekstom, ki so se kasneje izvajali na prostem. Igre so predstavljale velikonočne dogodke, kot jih opisuje pasijon. S časom pa se je iz takih malih začetkov razrasla ogromna srednjeveška dramska umetnost.

Čez leta se je razvil nov tip uprizarjanja, ki jih danes imenujemo pasijonske procesije, ki so se razlikovale v tem, da niso imele stalnega odra. Igralci so nastopali v posameznih skupinah, vozili so se na vozovih, nosili odre, na katerih so nastopali igralci, vključevali konjenico in hodili peš. Procesije so se kmalu z naturalističnim elementom spremenile v moderno dramo. Zato lahko govorimo, da so bila besedila začetki evropske moderne drame. Kjer so se pasijonske procesije ohranile, so postale izrazito ljudske predstave.

2.1.1 ŠKOFJELOŠKI PASIJON

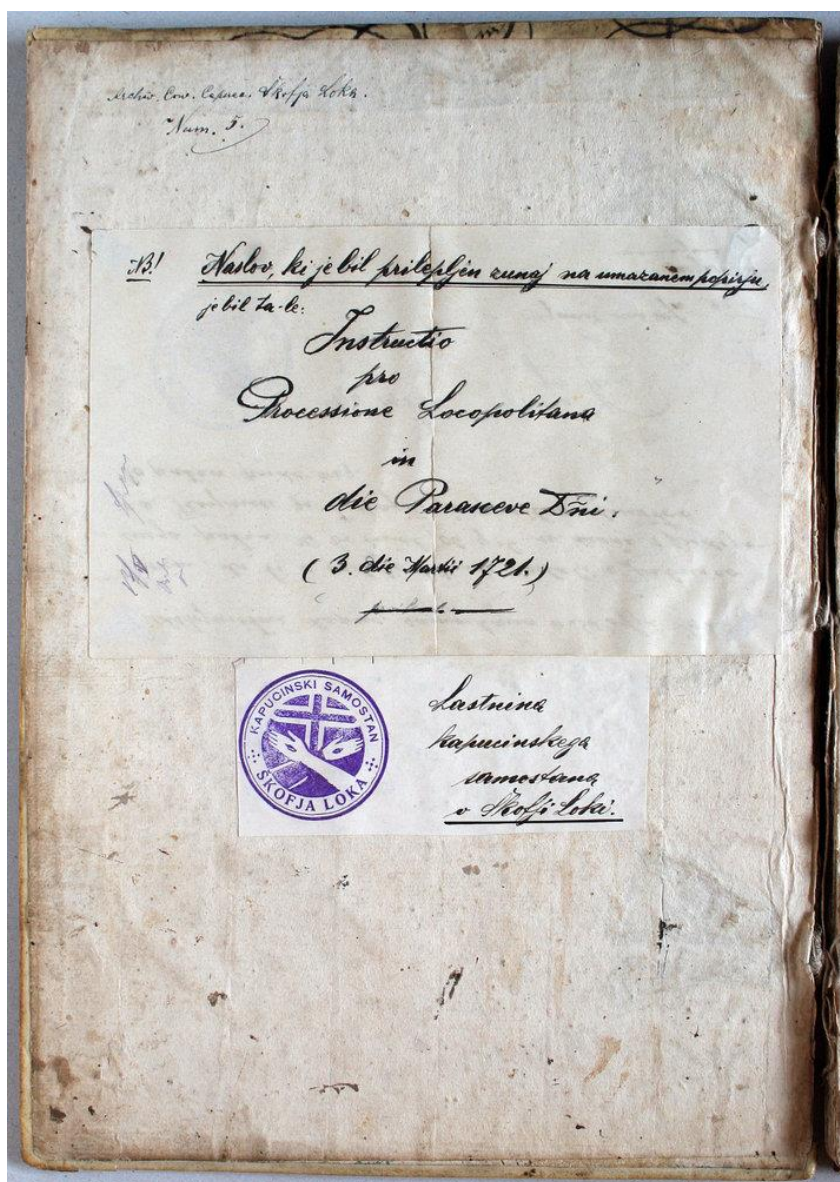
Škofjeloški pasijon je najstarejši slovenski dramatični tekst z dodatki v latinskem in nemškem jeziku, ki je danes shranjen v škofjeloškem kapucinskem samostanu. Nastal je v obdobju baroka in velja za edino v celoti ohranjeno režijsko, pasijonsko knjigo v Evropi iz začetka 18. stoletja.

Slika 1: Prednja platnica, zunaj

V Sloveniji se je prvič pojavil na pobudo glavarja škofjeloškega gospostva Antona Eckerja, ki si je želel narediti sprevod v počaščenje in spomin trpljenja Jezusa, kakor so to imeli že drugod. Idejo je leta 1720 odobril graški provincial oče Krištof. V nasprotju z ostalimi procesijami je bil Škofjeloški pasijon napisan v slovenskem jeziku, da bi ga lahko razumeli tudi preprosti okoliški prebivalci. Voditelj procesije je bil oče Romauld (Lovrenc) Marušič, stroške za pripravo je pokrivala bratovščina Rešnjega telesa. Predvidevajo, da je besedilo prevedel oče Romauld sam ali s pomočjo Tolminca očeta Agatangela, a ostaja možnost, da je bilo prevajalcev pasijona več. Besedilo je bilo prilagojeno preprostemu prebivalstvu, zato se je v njem tako očitno ohranilo domače narečje.

Slika 2: Prednja platnica, znotraj

Je obsežna pesnitev v trinajstih dramatičnih podobah in več kot tisoč verzih. Dramatične podobe Škofjeloškega pasijona so Raj, Smrt, Gospodova večerja, Samson, Krvavi pot, Bičanje, Kronanje, Hieronim, Glej človek, Kristus na križu, Mati sedem žalosti, Skrinja zaveze in Božji grob. Uprizoritev je potrebovala veliko priprav, kot so izbira kostumov, pospravljanje ulic in učenje besedila. Posamezne skupine so se pomikale peš, s konji ali na odrih, ki jih je nosilo določeno število mož. Vsakemu simbolu sledi spremljava angelov.

2.1.2 AVTORJI ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Kompozicijo celotnega besedila z didaskalijami vred v latinščini in nemščini je delo očeta Romualda. Romuald Štandreški oz. Lovrenc Marušič je bil slovenski kapucin in pridigar. Doma je bil iz Štrandeža pri Gorici in umrl je v Gorici 22. aprila 1748. 1700 je bil posvečen v duhovnika

ter postal pridigar štajersko-ilirske kapucinske province. Služboval je v različnih krajih med njimi tudi v Škofji Loki in Novi Gorici. V Škofji Loki je med letoma 1715 in 1727 po predlogah starejših slovenskih pasijonskih procesij sestavil besedilo za Škofjeloški pasijon.

2.2 BESEDILO ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Dogajanje Škofjeloškega pasijona temelji na svetopisemskih zgodbah. Osrednja zgodba govori o Kristusovem trpljenju. Med štirinajstimi podobami Romualdovega spreveda se sama pasijonska igra omejuje le na polovico vseh prizorov - na sedem postaj križevega pota. Vse ostale podobe pa pojasnjujejo liturgični pomen pasijonske zgodbe s svetopisemskimi osebami stare zaveze ali pa z alegorijami verskega izročila.

Osnovna oblika pasijona je razdeljena na dva dela. Prvi predstavlja človekov padec v greh, v drugem pa je prikazano Kristusovo trpljenje, s katerim je bil človek odrešen.

RAJ: Prvi prizor prikazuje, kako Angel z mečem izganja Adama in Evo iz raja, saj sta storila smrtni greh. Na drugi strani odra stoji hudič in se jima posmehuje. Na odru sta še dva angela in eden izmed njiju prevzame spodbudni nauk prizora, ki nam narekuje, da se človek varuje greha, če ne mu bo sledila enaka kazen kot Adamu in Evi.

Za tem prizorom nastopijo Adamovi otroci, ki tožijo, kako jih je Adam spravil v večno sužnost. Za tem so na oder hodili cehi (kovači, lončarji, zidarji, peki, mesarji in kovači) z dvema angeloma na čelu. Angela sta nosila simbole Kristusovega trpljenja.

SMRT: V drugem prizoru na oder na belem konju prijaha Smrt. Upodobljena je z lovorjevim vencem na glavi, v roki pa drži sulico.

Sledi ji smrtna konjenica, ki jo sestavlja Smrt s peščeno uro v roki na čelu in kup duhovnikov. Drugi spreved sestavljajo Smrt z zastavo, za njo pa korakajo posvetni ljudje vseh slojev. Vsi dostojanstveniki so na konjih, za njimi pa so mrtvi spremljevalci in Smrt s koso, ki hodijo peš.

Leta 1743 so v pasijon vstavili še Pekel. Prvi je jahal Lucifer, za njim pa njegova konjenica. Štirje hudiči na verigah vlečejo pogubljeno dušo, ta pa preklinja svoje grehe in poslušalce nagovarja, naj se rešijo in naj se spokorijo pred smrtjo, hudiči pa pojejo, kako bodo se bodo maščevali nad grešno dušo.

Za sprevedom Pekla nastopijo podobe Kristusovega odrešilnega trpljenja. Naprej stopa šest velikih apostolov v rdečih oblačilih, za njimi dva v belo oblečena dečka z oljčnimi vejicami, ki pojeta pozdravno pesem, za njima pa Kristus na oslu za katerim stopata še dva dečka z oljkami in šest apostolov.

ZADNJA VEČERJA: V tretjem prizoru na odru, ki ga vlečeta dva konja, sedi dvanajst apostolov s Kristusom. Jezus se od njih poslavlja in pri tem postavlja zakrament svetega rešnjega telesa. Učencem pove, da ga bo eden od njih izdal.

SAMSON: Pride spreved, ki ga sestavljajo polkovnik na konju, dva narednika, dva bobnarja, piskač, dvanajst mož s kopji, polovica grenadirske konjenice, Samson in spet dvanajst mož s kopji in druga polovica grenadirske konjenice.

KRVAVI POT: Šestnajst nosačev nosi oder, na katerem je predstavljena Oljska gora. Na njej Jezus poti krvavi pot, pet angelov pa ga tolaži.

Za tem prizorom gre Juda, ki je Jezusa izdal, vodi pa ga hudič. Juda nagovarja poslušalce, naj jim bo njegova kazen v svarilo.

2.3 JEZIK PASIJONA

Ta rokopis je najstarejše ohranjeno dramsko besedilo zapisano v slovenskem jeziku (z dodatki v latinskem in nemškem jeziku). Velja tudi za najstarejšo, v celoti ohranjeno, režijsko pasijonsko knjigo v Evropi, kar Škofjeloškemu pasijonu daje pečat edinstvenosti.

Značilnost črkopisa

Besedilo pasijona je prestalo manj vsebinsko, jezikovno spremenjenih oblik, kot če bi bilo tiskano. Napisano je bilo v obliki rokopisa in vsekakor bolj spontano.

Kar lahko opazimo pri rabi črk i, ij in morda j in y. Zapis črk c, s, z, č, š in ž je nedosleden. Branje besed s temi glasovi nam ne bi smelo predstavljati kakšnega problema. V nekaterih besedilih iz istega časa opazimo, da zapisujejo sičnike namesto šumcev. Nekaj črk, kot je črka l, so zapisane podvojeno v položaju med samoglasnikoma (obdala-obdalla). V nekaterih delih rokopisa se opazi vpliv neslovenskega črkopisa oz. pravopisa.

Velika začetnica

Velike začetnice niso uporabljene povsem dosledno, niso ustaljene in se pojavljajo na začetku vsakega lihega verza. Tak stil zapisovanja velike začetnice se ne ujema s protestantsko tradicijo, ki je veliko začetnico uporabljala v vsakem stavku. Kakor lastna imena v besedilu najdemo tudi različne glagole, pridevnike, samostalnike in še več drugih besednih vrst.

Ločila

V Škofjeloškem pasijonu sta od ločil uporabljeni le vejica in pika. Vejica je dosledno zapisana na koncu vsakega verza. Pika pomeni konec replike vsake osebe in se nahaja na koncu replik.

Značilnosti jezika

Besedilo postavimo v vmesno frazo razvoja slovenskega knjižnega jezika, ki ima mejnika v protestantskem temelju, kateri je uveljavil osrednji govor Ljubljane (takrat še Dolenjske) za osnovo knjižnega jezika. Zaradi uveljavitve moderne vokalne redukcije, je za to obdobje značilno krhanje knjižne tradicije. V pasijonu je veliko majhnih jezikovnih značilnosti, vendar izmed vseh teh najbolj opazimo rabo germanizma (nemške izposojenke).

Dialektološke sestavine nam povejo, da besedilo vsekakor ni enotno. Domnevamo lahko, da je oče Romuald besedilo besed sestavil po starejših predlogah ali pa je bilo avtorjev več in so prihajali iz različnih krajev.

Stil

Različnost stilnega izročila nakazujejo različne podobnosti in različnosti med kapucinskimi in jezuitskimi procesijami.

Posledično se zato v skoraj v vseh prizorih prepletajo prvine gotskega porekla, renesančnega izročila in baročne sodobnosti.

Namen

Škofjeloški pasijon je bil prvič uprizorjen 11. aprila 1721 z dvema namenoma, poučni in spodbudni. Človekove posledice in zgodovino njegovega greha odkriva v poučnem namenu, v spodbudnem pa spremlja odrešenje in trpljenje Kristusa. V obeh namenih obuja vest lahkomiselnemu grešniku in opominja k pokori. V teh igrah, ki so svojo pot začele v cerkvenih obredih srednjega veka, se na krščanski način uveljavljajo tragične prvine strahu, sočutja in očiščenja. Še posebej se razodeva ves kolektivni človek tistega časa v pasijonskih sprevodih. Ni mogoče, da bi prezrli dvojni glas podob, ki govore neposredno in v slikovito trdih besedah

pripovedujejo najprej o zgodovini greha, nato prikazujejo veličino Kristusove žrtve za vesoljno človeštvo.

Slika 3: Boris Kobe: Škofjeloški pasijon, olje na lesu

2. 4 DIDASKALIJE

Ker je dramsko besedilo namenjeno uprizarjanju, je sestavljeno iz dialoga, ki ga igralec govori, in iz stranskega besedila oziroma didaskalij. Te se pri odrski izvedbi iz jezikovnih znakov spremenijo zlasti v okoliščinsko oziroma vizualno plat uprizoritve. Opisujejo lahko tudi avtorjeve oznake in izgled oseb, kraj in čas dogajanja, način igranja, prihode in odhode dramskih oseb in opise prizorišč. Lahko se pojavijo kjer koli v besedilu, njihova količina pa je odvisna od literarnega obdobja in od posameznega avtorja.

Lado Kralj je didaskalije razdelil na dve vrsti. Prve so režijski napotki, ki opisujejo osebe, druge pa so scenske opombe, ki opisujejo prostor. Večinoma so didaskalije le stransko besedilo, vendar v sodobnem času postajajo veliko bolj pomembne in enakovredne z besedilom.

Odperte didaskalije puščajo odprt prostor za svobodno interpretacijo pri njihovem prenosu na sceno, zaprte didaskalije pa vnaprej zrežirajo besedilo za izvedbo na odru.

- Didaskalije, ki označujejo čas in njegove spremembe.
- Didaskalije, ki opisujejo dogajalni kraj, prizorišče in njegove spremembe
- Didaskalije, ki nakazujejo prihode in odhode s prizorišča.
- Didaskalije, ki identificirajo osebe (ime, izgled, oblačila ipd.) in označujejo njihove osebnostne značilnosti, družbena razmerja ter pripadnost ipd.
- Didaskalije, ki opisujejo mimiko in geste oseb.

2. 5 UPRIZORITVE

V Škofji Loki so leta 1936 Škofjeloški pasijon uprizorili na dvorišču meščanske šole. Pod naslovom Škofjeloška pasijonska procesija sta ga pripravila Tine Debeljak in režiser Pavle Okorn. Sodelovalo je 165 amaterskih igralcev iz mesta in okoliških vasi. Ogledalo si ga je okoli 5000 gledalcev.

V 70-tih in 80-tih letih prejšnjega stoletja se je v Škofji Loki začelo oživljanje besedila Škofjeloškega pasijona. Najprej s posamezni prizori, nato pa kot uprizoritev v cerkvi sv. Ane v Kapucinskem samostanu.

Slika 4: Sodelujoči v Škofjeloškem pasijonu 1936

Slika 5: Eden od prizorov leta 1936

Po osamosvojitvi Slovenije je leta 1992 Muzejsko društvo Škofja Loka pripravilo diskusijski Blaznikov večer o Škofjeloškem pasijonu. Leta 1997 so se pod vodstvom režiserja Marjana Kokalja začele obsežne priprave na uprizoritev Škofjeloškega pasijona 1999 v starem mestnem jedru Škofje Loke s številnimi sodelujočimi. Že naslednje leto je bil ponovno uprizorjen, nato pa leta 2009 v režiji Boruta Gartnerja in leta 2015 z režiserjem Milanom Golobom.

2.5.1 Uprizoritev 1999 in 2000 – režiser Marjan Kokalj

Režijski pristop: čim bolj se približati režijski knjigi patra Romualda in prvotnim uprizoritvam – s celotnim tekstom, mizansceno, številom igralcev in lokacijo igranja. Zaradi večje razumljivosti vsebine sodobnemu gledalcu in praktične izvedljivosti na odrih je 13 izvirnih podob razdelil na več manjših in tako napravil 20 prizorov. Prizori si sledijo z nekaj minutnim zamikom in se odigrajo na štirih prizoriščih, celotna uprizoritev se zaključi z glasbeniki. Tudi pri izbiri igralcev je želel slediti napotkom patra Romualda – da igralci prihajajo iz različnih okolji nekdanjega Loškega gospostva. V tem pogledu igralci naj ne bi bili profesionalni ampak ljudski.

Delo Marjana Kokalja je bilo obsežno in zahtevno, saj ni šlo samo za režijsko delo ampak za **vzpostavitev celotnega uprizoritvenega ustroja**. Sodeloval je s profesionalnimi lektorji, jezikoslovci, kostumografi, glasbeniki, pa s scenografoma in številnimi mojstri rokodelci in obrtniki. Od leta 1997, ko so se začele priprave na uprizoritev, so izdelali kostume za 600 igralcev, številne rekvizite in različne scenske elemente. Narejena je bila glasba na osnovi korala in druga glasbena podlaga. Podal se je na pot po Škofjeloškem območju in se povezal s kulturnimi društvi, gledališkimi skupinami, pevskimi zbori, konjeniški društvi ...

Skupaj z ekipo strokovnih sodelavcev se je poglobil v besedilo Škofjeloškega pasijona in drugo strokovno literaturo ter se tudi tako želel čim bolj približati izvirniku. Narejene so bile znanstvene raziskave na različnih področjih, saj je Škofjeloški pasijon pomemben del slovenske kulturne zgodovine. **Besedilo patra Romualda je bogat vir za proučevanje** zgodovinskega obdobja v katerem je nastalo, življenja in navad ljudi ter njihovega odnosa do duhovnosti, omogoča vpogled v tedanji jezik – njegovo leksiko ter skladnjo in dramatiko tistega časa (www.pasijon.si).

2.5.2 Uprizoritev 2009 – režiser Borut Gartner

Vodila pri režiji: v gledališki proces sprejeti vsakogar, tudi tistega, ki prihaja nasproti, kajti prepričan je, da vsak pride s posebnim osebnim razlogom in da režiser nima pravice, da bi »iskalca« zavrnil. Dvigovati duha v vseh sodelujočih s skupnim končnim ciljem, odmik od materializma k duhovnosti, združiti posvetno in cerkveno v skupno dobro, poudariti in prebuditi vrednost prostovoljstva danes. Spodbujati sodelujoče, gledalce in ostale ter skupaj ponovno obujati in živeti človeške vrednote kot so poštenje, skromnost, delavnost, solidarnost, medsebojno spoštovanje ... Vedno znova si želi do potankosti proučiti izvirni rokopis Škofjeloškega pasijona in v njem odkrivati ter realizirati še neodkrite zaklade. Pasijon mu ponuja možnost, da preko gledališkega medija vzpostavi komunikacijo z Njim in išče Resnico.

Pri uprizoritvah leta 2009 je povečal število sodelujočih in k sodelovanju povabil tudi zamejske Slovence. Obogatil je glasbeno osnovo, nastalo je več novih skladb za uprizoritve in zvočni posnetek »tabulatute« (poseben glasbeni zapis), ki je bil priložen kot listič k izvirniku, in sicer glasba za lutnjo (trije menueti). Da bi dal priložnost osebnega doživetja pasijona je povečal udeležbo Adamovih otrok, dal priložnost pihalnim godbam, pridružil mlade intelektualce – dijake Škofjeloške gimnazije v zboru Ljudstvo, vzpodbudil je domačega mojstra, da je izdelal 6 novih bobnov ... Uprizoritvam je dal nov zunanji okvir prisotnost sodobnega človeka, ki vedno znova pada dol, a se ozira kvišku, da bi našel odgovore na različna težka življenjska vprašanja. Po njegovi zamisli, so v času uprizoritve, Škofjeloški grad in večino cerkev, od koder prihajajo pasijonci, osvetlili z rdečo barvo, ki predstavlja trpljenje in ljubezen.

Borut Gartner je **režiser Škofjeloškega pasijona 2021**. Vedno znova poudarja, da je počaščen, kadar se lahko dotakne pasijona. Ponosen je, da lahko sodeluje z »množico angelov«, katero sestavljajo požrtvovalni vodje igralskih skupin, konjeniki, različni visoko spoštovani umetniki, gasilci, skavti, zdravniki ... in množica dobromislečih Škofjeločanov in ljudi iz okolice, ki na različne načine podpirajo in soustvarjajo Škofjeloški pasijon. Prepričan je, da je skupnost pomembnejša od posameznika. Pomembna so mu tudi pasijonska romanja na katerih se trudi vzpostaviti medverski dialog (www.pasijon.si).

2.5.3 Uprizoritev 2015 – režiser Milan Golob

Režijski koncept je zasnoval okoli sintagme Ecce homo. Osrednjo pozornost je namenil igralskemu vidiku uprizoritve, izhajal je iz predpostavke, da je bil prvoten namen uprizarjanja predvsem duhovno izkustvo (pred npr. kulturnim, umetniškim ali estetskim), kar pomeni, da je imelo sporočilo prednost pred obliko, razumljivost pred posnemanjem ali zahtevo po spektakelskem. Velik poudarek je dal strokovnemu delu (lektor, dramaturg, koreografa, režiser, duhovni vodja ...) z igralci, ker le tako lahko dosežejo živost, spontanost in prepričljivost za kar najbolj doživeto podajanje svojih vlog. Njegova najpomembnejša, intimna predpostavka postavitve je bila, da je navkljub mrakobnemu dogajanju, prikazanemu trpljenju in bolečini, končno sporočilo pasijona pozitivno, celo svetlo in privzdignjeno.

Pomembna sodelavca pri postavitvi sta bila dramaturg Rok Andres in lektor Ludvik Kaluža. Sledili so napotkom, ki jih je zapisal pater Romuald, a jih z modernimi sredstvi analize in uprizarjanj nadgradili. Znotraj prizorov so iskali jezikovne in režijske poudarke, ki vzpostavljajo dinamiko in dogajanje. Lektor je igralce poučil o bogastvu jezika in izgovorjave. Pripravil je Govorno izvedbeni zapis Škofjeloškega pasijona, ki v izvirni Romualdov jezik poseže le toliko, da je ta igralcu bolj razumljiv in bližje njegovi govorni podobi.

Procesijskemu poteku so se skušali približati s samostojnim prehajanjem med prizori, in sicer po načelu avtonomne dinamične montaže. Nadgradili so nekatere prizore in skupine igralcev. Konjenikom v mrtvaški konjenici so dodali kostumirane vodnike konj, delno so preoblikovali vojake in grenadirsko pehoto. Uprizoritev je bila vizualno zanimiva tudi zaradi dosledne uporabe svetlobe, glasbe in izboljšane kostumografije ter scenografije (www.pasiojn.si).

Naj na tem mestu omeniva tudi nastopajoče Žirovce, saj je bil eden od razlogov, da sva se lotili ravno Škofjeloškega pasijona razširjenost te verske igre tudi na našo dolino. Navajava primer iz leta 1999, ko so nastopili v 14. prizoru: Razbojnika, in sicer: Marko Merlak, Jure Pisk, Robert Bogataj, Franci Trček, Andrej Seljak, Branko Pečelin, Dušan Pečelin oz. iz leta 2015 Klemen Poljanšek, Gašper Lazar, Marko Merlak, Andrej Seljak, Jaka Prosen, Robert Bogataj in Franci Trček ter v vlogi Kristusa - 7. b prizor Rok Klemenčič.

3 RAZISKOVALNI DEL

V sledečem poglavju bova predstavili metode, s katerimi sva pridobili informacije in podatke, ki jih navajava v praktičnem delu raziskovalne naloge.

3.1 METODOLOGIJA

Za svojo raziskavo sva najprej pregledali obstoječo literaturo in faksimile zapisov Škofjeloškega pasijona, ki jih je mogoče dobiti na spletni strani ZRC SAZU, kjer se nahajajo elektronske znanstvenokritične izdaje slovenskega slovstva.

Nato sva se podali na teren, na mesto nastanka Škofjeloškega pasijona, kjer sva prišli do rokopisa pasijona oz. njegove fotokopije ter pogovora z enim od režiserjev.

3.1.1 Opis vzorca raziskave

Vzorec raziskave predstavlja Škofjeloški pasijon, predvsem dopolnjena izdaja Matije Ogrina. V tem delu sva se osredotočili na didaskalije oz. stransko/spremno besedilo.

Opravili sva tudi intervju z režiserjem gospodom Borutom Gartnerjem. Dodatno sva pregledali tudi obstoječe fotografsko gradivo, povezano z didaskalijami v Škofjeloškem pasijonu.

3.1.2 Opis merskega instrumenta

Didaskalije se grafično ločijo od ostalega besedila, ki se govori/igra. Intervju je vseboval trinajst vprašanj, vprašanja pa sva si pripravili po študiju literature in virov.

Prebrana literatura, predvsem elektronska znanstvenokritična izdaja in kasneje tudi monografija sta olajšali dostop do samega besedila. Gre za izdajo v izvedbi:

- Diplomatični prepis: Primož Simoniti, Matija Ogrin
- Kritični prepis: Jože Faganel, Matija Ogrin, Jožica Škofic, Matej Šekli
- Prevod latinskih in nemških delov besedila: Primož Simoniti
- Diplomatični prepis in prevod Listov ob kodeksu Škofjeloškega pasijona: Monika Deželak Trojar
- Opombe, študije, dopolnilno gradivo: Matija Ogrin, Monika Deželak Trojar
- Uredil: Matija Ogrin

3.1.3 Opis postopka zbiranja podatkov

V novembru in decembru sva pregledali literaturo, ki nama je služila za teoretični in raziskovalni del naloge. Intervju sva opravili v mesecu februarju pri gospodu režiserju.

V mesecu marcu pa sva si ogledali še izvide Škofjeloškega pasijona v kapucinskem samostanu v Škofji Loki, kar sva tudi fotografirali.

Fotografije sva pridobili v zbirki pasijonskih fotografij pri uradni fotografiji Škofjeloškega pasijona.

3.1.4 Obdelava podatkov

Podatke sva si zabeležili, izpisali in analizirali; fotografirali sva in zapisali intervju, ki sva ga opravili. Fotografije, ki se navezujejo na didaskalije, sva pridobili pri uradni fotografiji Škofjeloškega pasijona, ge. Jani Jocif.

3.2 REZULTATI

3.2.1 Analiza didaskalij

Po pregledu besedila sva opazili, da so vse navedene didaskalije v originalnem zapisu v nemščini.

RAJ:

Na odru z rajem, kjer je prikazan padec Adama, našega prvega očeta, je 7 igralcev. Nosi ga 20 mož - navodilo vsebuje podatek o prostoru (oder) in podatek kdo (Adam) je padel, koliko je igralcev in koliko ljudi nosi dogajalni prostor.

Za to podobo pride še Smrt – navodilo pove, da po odru s podobo Raja pride še Smrt.

Zdaj sledijo Adamovi otroci v belih srajcah in prepasani, s palicami v rokah. Lahko jih je toliko, kolikor jih je moči dobiti, izmed njih nekateri recitirajo – navodilo vsebuje podatek o izgledu igralcev (otroci v belih srajcah), podatek o številu igralcev (kolikor jih je moč dobiti) in kaj igralci počnejo (recitirajo). Potrebujemo palice.

To je treba prepisati štirikrat – didaskalija narekuje, da mora igralec besedilo štirikrat ponoviti.

Za Adamovimi otroki naj bi takoj sledila Smrt, toda prva in druga podoba prideta preblizu, zato je tukaj mogoče vstaviti bratovščine, denimo kovaško bratovščino – navodilo vsebuje, kdaj igralci vstopijo na dogajalni prostor (za Adamovimi otroki), kdo pride (Smrt) in nasvet, da na tem mestu vstavimo tudi bratovščine.

Dva angela s svojima predmetoma – navodilo vsebuje število igralcev (dva igralca), kako sta oblečena (v obleki angelov) in kaj držita v roki.

Lončarska in zidarska bratovščina z dvema angeloma – didaskalija vsebuje podatek o številu oseb na prizorišču (igralci lončarske in zidarske bratovščine, ter dva angela)

Čevljarška bratovščina z dvema angeloma – didaskalija pove, da so na prizorišču predstavniki čevljarške bratovščine in dva igralca, ki sta oblečena v angela.

Pekovska bratovščina z dvema angeloma - didaskalija vsebuje podatek o izgledu oseb (igralci oblečeni v pekovska oblačila in dva igralca oblečena v angela)

Mesarska bratovščina z dvema angeloma - didaskalija pove, da so na prizorišču predstavniki mesarske bratovščine in dva igralca, ki sta oblečena v angela.

Krojaška bratovščina z dvema angeloma - didaskalija pove, da so na prizorišču predstavniki krojaške bratovščine in dva igralca, ki sta oblečena v angela.

SMRT:

Tretji prizor je Smrt, ki slavi zmago zaradi Adamovega greha; sedi na belem konju, ovenčana z lovorjevim vencem in oborožena z dolgo sulico – navodilo nam pove, koliko igralcev nastopa

(ena Smrt), kaj ta igralec dela (jaha konja in slavi zmago zaradi Adamovega greha) in kako je oblečena. Potrebujemo dolgo sulico in lovorjev venec.

Vsi pravkar imenovani jahajo, papež, cesar in kralj vsak zase, drugi pa po trije v vrsti ali kakor se izteče. Mrtvaška kompanija, peš – navodilo nam pove, koliko je igralcev na prizorišču, kako so razporejeni (imenovani vsak zase, drugi po trije v vrsti ali kakor se izteče), kdo ima konja in kdo hodi peš.

Nato sledijo še drugi odrasli in majhni mrtvaki – didaskalija nam pove, kdo nastopa (odrasli in mali mrtvaki).

Lucifer z dvema hudičema - didaskalija nam pove, koliko oseb nastopa (en Lucifer in dva hudiča);
recitirajo, kakor sledi – navodilo narekuje, da igralci sledijo napisanem besedilu pod didaskalijo

To je treba prepisati štirikrat – navodilo vsebuje podatek, kolikokrat morajo igralci sledeče besedilo ponoviti (štirikrat)

Sledi 6 velikih apostolov v rdečih oblačilih – navodilo vsebuje podatek o številu oseb (šest apostolov), in o izgledu oseb (nosijo rdeča oblačila)

Spet dva dečka z oljčnimi vejicami – navodilo vsebuje podatek o številu igralcev (dva igralca), starosti igralcev (dečka). Potrebujemo oljčne vejice.

Spet šest velikih apostolov z rdečimi oblačili – navodilo vsebuje podatek o številu oseb (šest apostolov) in izgledu oseb (nosilo rdeča oblačila)

GOSPODOVA VEČERJA:

To podobo peljeta dva konja, na njej je 12 apostolov in Kristus. Konja je doslej vselej dal na voljo strogi gospod pl. Khossen; njega je treba prositi zanj – navodilo vsebuje podatek o številu oseb, ki nastopajo (dvanajst apostolov in Kristus), kraj dogajanja (na odru) in pa celo, kje so dobili konja za podobo (gospod Khossen).

SAMSON:

En gospod polkovnik na konju. Dva narednika, vsak s svojimi bojnimi trofejami na ramenih. Dva bobnarja, peš, in med njima piskač. Dvanajst mož s kopji po trije. Polovica grenadirske konjenice na konjih. Samson. 12 mož s kopji, spet po trije skupaj. Druga polovica grenadirske konjenice – navodilo opisuje Samsonov spreved. Vsebuje podatke o številu oseb, ki nastopajo v sprevedu, razporeditvi oseb (po vrsti, kakor v navodilu, po trije skupaj, med njima piskač), kdo je na konjih in kdo hodi peš. Potrebujemo konje, bojne trofeje, bobne in kopija.

KRVAVI POT:

Žalostno Oljsko goro nosi 16 mož, na odru je 6 oseb. - navodilo vsebuje podatke o kraju dogajanja (na odru), številu oseb, ki nosijo oder (16 mož) ter število nastopajočih na odru (6 oseb).

Judež Iškarijot, ki ga pelje hudič. - didaskalija vsebuje podatek o številu nastopajočih oseb (Judež Iškarijot, hudič) ter kaj hudič počne (pelje Judo).

Judas caguje – navodilo pove podatek, da nekdo obupuje, se prepušča obupu, torej navodilo, kako se obnaša.

Prvi paž na konju s skledo za umivanje rok, drugi z brisačo. Sledita dva farizeja na konju. Kristus v belem oblačilu, peljejo ga 4 Judje. - navodilo vsebuje podatke o številu nastopajočih

(pažs skledo za umivanje in paž z brisačo, dva farizeja, Kristus, 4 ljudje), kdo je na konju in kateri hodijo peš in spremljajo Kristusa.

Tukaj lahko pride 6 križenoscev in 6 spokornikov, če je mogoče tako izpeljati, vendar jih je bolje izpustiti.-navodilo vsebuje podatke o številu oseb (6 križenoscev in 6 spokornikov), kaj počnejo (nosijo križ).

BIČANJE:

Ta podoba je zasedena s šestimi osebami, oder nosi 16 mož.-v navodilu je vidno, da nastopa 6 oseb, in število mož, ki nosijo oder (16 mož).

Zdaj sledijo spokorniki in križenosci, v sorazmernem številu. - didaskalija nam pove, kaj osebe počnejo (nosijo križ), število nastopajočih (sorazmerno številu).

KRONANJE:

Na odru s to podobo je 7 dečkov, nosi ga 16 mož - navodilo vsebuje podatek o prostoru (oder), je koliko koga - dečkov. In število koliko ljudi nosi dogajalni prostor

Zdaj sledijo spokorniki in križenosci, v sorazmernem številu.- didaskalija nam pove število nastopajočih (sorazmerno) ter kaj počnejo (nosijo križ).

HIERONIM:

Tu sledijo najprej puščavniki z rdečimi križi na ramenih, oblečeni v črnino, nato nekaj spokornikov v sorazmernem številu.- navodilo nam pove, kaj rabimo (rdeče križe, črna oblačila), število oseb (nekaj spokornikov v sorazmernem številu).

GLEJTE ČLOVEK:

To podobo nosi 20 mož, na njej je 6 oseb.- navodilo nam pove število nosačev podobe (20 mož) in koliko oseb je na njej (6 oseb).

Tukaj si roke Pilatus umije in potem bere urtl - navodilo pove, kaj kdo (Pilatus) naredi ter kaj bere (Urtl). Potrebujemo: vodo za umivanje rok in Urtl. Ob tem ugotovimo, da Urtl izhaja iz nemščine Urteil in pomen razsodba

Tukaj Pilatus palco prelomi inu pred Kristusa vrže, potler zupet recitira.- navodilo nam pove, kaj kdo (Pilatus) prelomi (palico), kaj naredi (vrže) pred Kristusom.

Trije ali dva Juda na desni in prav toliko na levi. – navodilo nam sporoči število Judov (trije ali dva), kje sta (levo in desno).

Longinus na konju. – didaskalija nam pove, kje kdo (Longinus) je (na konju).

Longinu je težko preskrbeti konja, zato je treba zanj prositi voditelja procesije.- navodilo nam pove komu (Longinu), je treba kaj priskrbeti (konja) in koga je treba zanj prositi (voditelja procesij).

Tukaj ga prebode inu spozna soja pregreho.- v navodilu oseba (Longinus), ga prebode in spozna svojo pregreho. Ena redkih didaskalij, ki pove nekaj o občutjih igralca.

KRISTUS NA KRIŽU:

Tudi oder s to podobo peljeta dva ali trije konji, za katere mora poskrbeti voditelj procesije, vodijo jih štirje ali šest mož.- navodilo vsebuje podatek o konjih (dva ali tri), kaj delajo (peljeta podobo), katere mora priskrbeti voditelj procesije, koliko mož jih vodijo (štirje ali šest).

Kupido pod križem- navodilo opisuje osebo (kupido), ki je pod križem.

MATI SEDMERIH ŽALOSTI:

Oder s to podobo nosi 16 mož, zasedena je s 5 osebami.- v didaskaliji oder nosijo moške (16), na kateri so osebe (5).

Zdaj sledi še nekaj križenoscev, če so na voljo, in za njimi spokorniki. Dva paža, prvi nosi na blazini žezlo, drugi krono.- navodilo opisuje število oseb (križenosci, spokorniki, dva paža), kaj paža delata (prvi na blazini nosi žezlo, drugi pa krono).

SKRINJA ZAVEZE:

Nosijo jo 4 leviti, ki jih spremljata dva levita s kadilnico.- didaskalija opisuje nošo skrinje in število oseb, ki jo nosijo (4 osebe, ki strežejo pri bogoslužju), ob spremstvu oseb (dva levita), kaj potrebujemo (kadilnico).

BOŽJI GROB:

Grob nosi 14 mož, ki so že zmeraj bili meščani, oblečeni v rdeče halje. Ob njih stopa 6 mestnih svetnikov v črnih plaščih, ki nosijo 6 svetilnic. Za njimi gredo gospodje glasbeniki in častiti gospodje duhovniki, župniki itn., ki jih je treba povabiti. Nazadnje stopa ljudstvo.- v stranskem besedilu je podatek, da nastopajo osebe (14 mož, 6 mestnih svetnikov, gospodje glasbeniki, častiti gospodje duhovniki, župniki, ljudstvo), potrebujejo (6 svetilnic), kaj delajo (stopajo do groba).

3.2.2 Fotografsko gradivo, povezano z upoštevanjem/razlago didaskalij

Slika 6: Priprava kostumov

Slika 7: Maska - Smrt

Slika 8: Maska - Pekel

Slika 9: Maska – Kristusova rana

Slika 10: Po maski

Slika 11: Urejanje frizure

Slika 12: Detajl pri kostumu

Slika 13: Delo v garderobi

Slika 14: Garderoba – cehovski del

Slika 15: Stražarji s svojimi rekviziti – glasbena spremljava

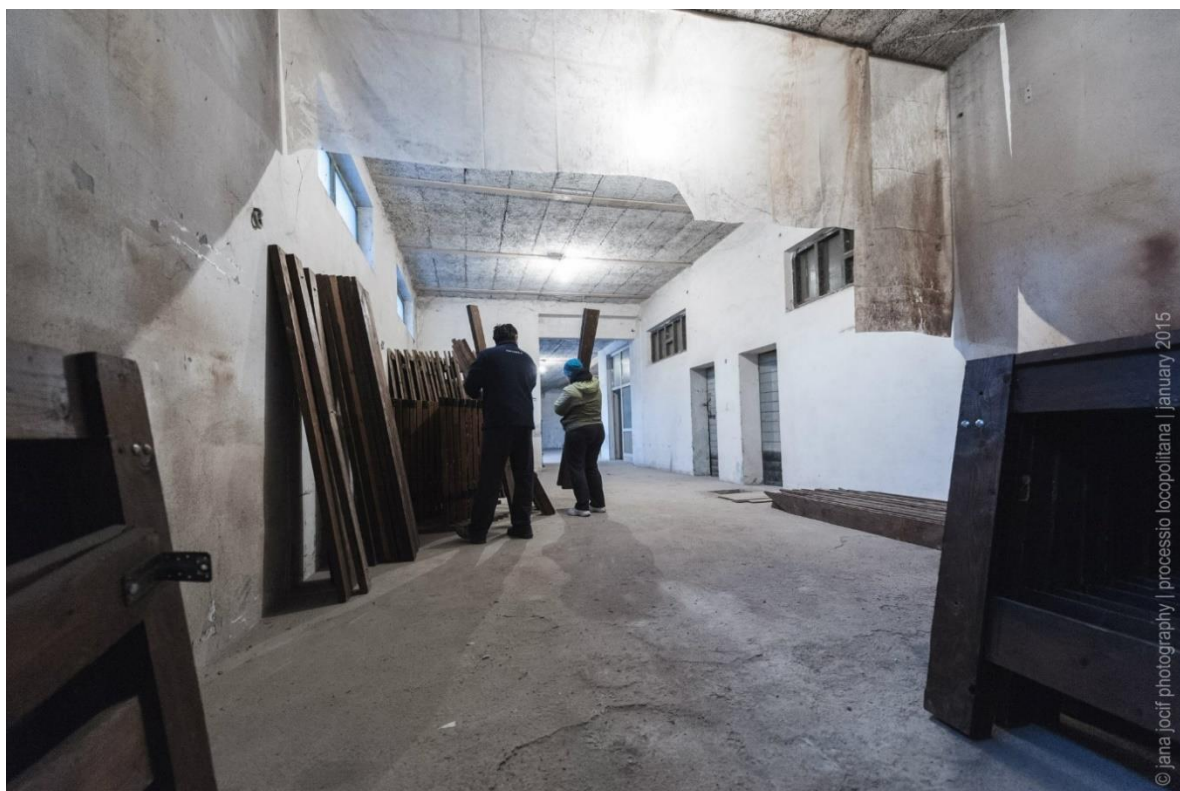

Slika 16: Izvajanje navodila za delo – didaskalije v živo

Slika 17: Priprava konjev

Slika 18: Priprava lesenih rekvizitov

Slika 19: Božji grob

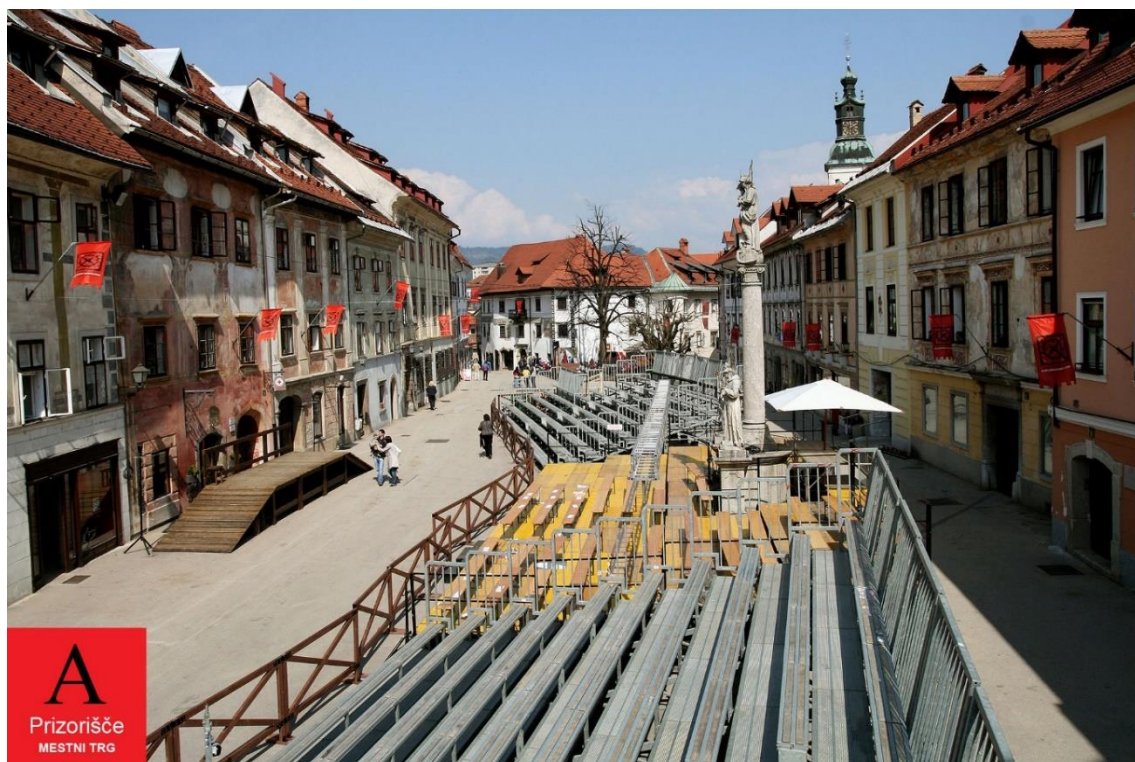

Slika 20: Rekvizit - Skrinja zaveze

Slika 21: Rekviziti – križi za križenosce ob Skrinji zaveze

Slika 22: Priprava prizorišč

3.2.3 Intervju z režiserjem, g. Borutom Gartnerjem

Za podrobnejše raziskovanje škofjeloškega pasijona in njegovih didaskalij sva se odločili, da bova izvedli intervju z režiserjem pasijona Borutom Gartnerjem. Odpravili sva se v Škofjo Loko, tudi na mesto, kjer je znameniti Škofjeloški pasijon nastal. V samostanu naju je prijazno sprejel predstojnik, pater Jože Smukavec – zaradi krhkosti in pomembnosti je Škofjeloški pasijon varovan v kapucinski knjižnici, na voljo sva imeli njegovo fotokopijo.

Slika 23: Pred kapucinskim samostanom

Z režiserjem smo se dogovorili kar na njegovem domu v Retečah pri Škofji Loki. Ob prihodu nam je v dar poklonil izvod Škofjeloškega pasijona (znanstveno kritična izdaja), da bi lažje razumeli njegov pomen. Ko sva odprli knjigo, sva takoj opazili, da ni napisana v današnji slovenščini. Režiser naju je vprašal, če veva, v kolikih jezikih je knjiga napisana. Na to vprašanje nobena ni mogla odgovoriti, kmalu pa sva ugotovili, da je knjiga napisana v treh jezikih. In sicer v latinščini, nemščini in stari slovenščini. Ker so bile v knjigo vključene kopije strani iz Pasijona, sva lahko takoj opazili, kako težavno je bilo razbiranje besed in jezika iz napisanih »čack«. Borut nama je povedal, da lahko iz različnih tehnik pisave sklepamo na več

avtorjev. Na koncu druge podobe se je po zbledelosti črnila jasno videlo, da je opomin za vstavo Pekla napisan nekaj let pozneje, kar dokazuje aktivnost pasijona v starih časih.

Režiser je predpostavil, da se mu naslov procesije ne zdi primeren in se mu zdi originalni naslov pasijona – Velikonočna procesija – boljši.

Njegov predhodni režiser Marjan Kokalj ga je prvi navdušil v sodelovanju na prvih pripravah za uprizoritev Škofjeloškega pasijona. Dobro se spominja, kako je hodil od hiše do hiše in iskal igralce ter konje, ki bi prostovoljno nastopali v procesiji. Zelo poudarja, kako pomemben je stik režiserja z igralci. Zdi se mu pomembno, da je igra ljudsko gledališče in ne strmi k profesionalnosti. Gledališče se mu zdi pomembno za zblíževanje z ljudmi.

Meni, da se kapucini ne zavedajo pomembnosti škofjeloškega pasijona in ga včasih malo jezi, da ne sodelujejo pri pripravah ali vsaj v igri, saj je pasijon napisal njihov lasten »brat«. Na sestanku s kapucini je izpostavil ta problem in jim zastavil preprosto vprašanje, kakšno zastavico naj nosi smrt. V didaskalijah je namreč ne opisuje in pusti režiserju svobodno odločitev. Tako so dolgo razpravljali samo o enem detajlu in s tem pokazali, kako neraziskan je Škofjeloški pasijon.

Zelo skrbi za vizualni potek procesije. Že sama odločitev o vrsti konja, ki ga bo posamezen igralec jahal, je pomembna. Trudi se, na primer, da imajo bogati liki bolj močne in rejene konje kakor manj premožni. Najrevnejši hodijo peš. Prav tako kljub nestrinjanju ohranja osnovni prikaz angelov in hudičkov. Po njegovem mnenju, bi bil angel lahko tudi preprost človek, vendar je ljudstvu vseeno bolj približana podoba majhne deklice. Nekaterih didaskalij se ne drži, saj mu narekujejo, da mora biti otrok oblečen v peklenščka in po njegovem mnenju take vloge otroku ni primerno dati.

Kljub temu, da se letos pasijon ne bo uprizoril, so priprave še vseeno v teku. Ker se igralci dobivajo preko aplikacije Zoom, ni osebnega stika med režiserjem in igralci.

Kdaj začnete s pripravami na Škofjeloški pasijon?

Režiser prične priprave takoj, ko mu Strokovni svet podeli »mandat«.

Kako dobite prostovoljce za uprizoritev pasijona?

Vrniti se moram v leto 1998, ko sem bil eden izmed mnogih, ki so hodili od vrat do vrat in pridobivali sodelujoče. Danes je to bistveno lažje, saj se medsebojno poznamo že več kot 24 let, v tem času smo se dodobra spoznali in ustvarili močno medsebojno zaupanje in prijateljstva. Kot režiser si ustvarim svoj seznam, v katerem so zbrani: ime in priimek sodelujočega, kraj bivanja, mobilna številka, e-naslov, vloga, ki naj bi jo igral in podoba, v kateri naj bi igral. Te seznane smo skupno ustvarjali skupaj z vodji igralskih skupin in jih nesebično kot režiserji predajali iz roke v roko. Tako da danes že obstaja seznam z glavnino nastopajočih, ki je v veliko pomoč bodočemu režiserju. Vedno znova pa mora režiser s svojo karizmo, spretnostjo in zaupanjem pridobiti posameznika k sodelovanju. To je zelo pomembno delo režiserja.

Se je skozi leta besedilo pasijona kako spremenilo ali prilagodilo današnjim časom ali ohranjate prvotno obliko?

Ponudim vama lahko samo delni odgovor. Ker gre za rekonstrukcijo, sam skušam popolnoma slediti originalu. Še posebej letos sem se skupaj s strokovnimi sodelavci trudil, da bi gledalci poslušali takšen govor, kot to od nas zahteva original. Zavedati se morata, da smo novodobne Škofjeloške pasijone režirali trije režiserji (Marjan Kokalj 1999 in 2000, Borut Gartner 2009 in Milan Golob 2015) in vsak režiser ima pravico do določene umetniške svobode. Koliko se je besedilo spreminjalo, bi morala preposlušati vse tri predstave in imeti pred seboj originalno

besedilo. Za največji poseg v besedilo je po moji oceni prišlo leta 2015, ko je procesijo pripravljala režiser Golob.

Ste kot režiser naredili kakšno spremembo v Škofjeloškem pasijonu?

Kot režiser vedno znova strmim k temu, da bi naredil kakšno spremembo. Bolj kot o spremembah bi pri sebi raje uporabil besedo dopolnitve. Vsako tako dopolnitev pa skrbno pretehtam najprej sam, potem z brati kapucini in nazadnje s strokovnjaki. Šele po tem procesu se odločim, ali je dopolnitev smiselna ali ne. V preteklosti je režiser Kokalj nekatere govorne vloge »spremenil« v pevske (primer Hieronima), v letu 1999 je bilo dodano veliko glasbe ... Ja, drobne spremembe in dopolnitve se dogajajo, vendar generalno ne spreminjajo originala.

Se je že kdaj zgodilo, da kakšen igralec ni ustrežal svoji vlogi?

O tem sem vama veliko govoril. Osebnostno še nisem naletel na igralko ali igralca, ki ne bi ustrežal vlogi. Kot režiser skupaj z bodočim ustvarjalcem pogledava njegov videz in želje in se na osnovi pogovora odločiva, kaj bi mu najbolj ustrezalo. Zelo pomembno je, da igralec svojo vlogo igra s srcem.

Kateri prizor je najtežji za uprizoritev?

V šali bi lahko rekel, da podoba GLEJ ČLOVEK. Zakaj? Ker je na prenosnem odru 6 igralcev in leta 1999 je bila povprečna teža igralca 90 kg. Zamislita si, kakšno težo so na ramah nosili nosači. Če damo »šalo« na stran, pa je zelo zahtevna podoba KRISTUS NA KRIŽU. To podobo sestavlja voz z vprežnim konjem, na njem je nameščen Kristus na križu (zelo težka vloga Kristusa), pred njega pride stotnik Longin, ki ga zabode. Vloga Longina je za mene ena izmed najtežjih, saj mora imeti ta oseba poleg igralskega talenta še znanje o jahanju konja, saj mora sedeč na konju izvesti zahtevno nalogo (zabode Jezusa).

Je bilo katero didaskalijo težje uprizoriti? Katero?

Če imamo v mislih didaskalijo je to prav gotovo didaskalija v podobi PEKEL. Ta med drugim piše, da Lucifer jezdi na konju. Do danes še nismo videli v realnosti izvedene željene didaskalije.

Se bo letos pasijon uprizoril?

Kot sta gotovo seznanjeni, ne. Zaradi varnostnih razmer (covid, omicron ...) smo ga prestavili v prihodnost. Ena izmed realnih letnic ponovnega prikaza procesije je letnica 2027.

So kdaj vremenske težave onemogočile uprizoritev igre?

So. Za take primere imamo predvidene rezervne termine.

Koliko se vam zdi, da je Škofjeloški pasijon povezan s katoliško vero?

Osebnostno menim, da je to globok verski dogodek in potem je logično, da je zelo povezan s katoliško vero.

Se po vašem mnenju zdi, da so ljudje v preteklosti razumeli Škofjeloški pasijon?

Mislim, da ga še nikoli niso oziroma ga nismo razumeli do potankosti. Škofjeloški pasijon je Skrivnost. Vsakega posameznika se dotakne na drugačen način in na drugem mestu. In tudi danes za mnoge ljudi ostaja še naprej nerazumljen, za nekatere pa je sredstvo s pomočjo

katerega posameznik stori velike osebne preobrate. Zelo odvisno je s kakšnimi očmi oseba gleda pasijon in kaj od ogleda pričakuje.

Ali za uprizoritev uporabljate prvotne didaskalije ali ste jih spremenili?

Vsekakor uporabljam vse priložene napotke in didaskalije, ki nam jih je avtor originala posredoval. Nekateri pa smo režiserji prisiljeni dodati, da se igra lahko sploh zgodi.

Ste, ko ste začeli delati kot režiser, naleteli na kakšno težavo pri branju in razumevanju didaskalij?

Sem. Ker je besedilo zapisano v treh jezikih (slovenskem, latinskem in nemškem), pri delu nisem imel lahkega dela. Ker so didaskalije zapisane v nemškem jeziku, jaz pa nemškega jezika ne razumem, sem potreboval prevajalca. Danes imajo režiserji že mnogo pomagal, saj je vse že prevedeno v slovenski jezik, krasno delo pa je opravil gospod Matija Ogrin (njegovo knjigo sem vam poklonil), ki je leta 2009 izdal krasno knjigo.

Naslednja uprizoritev je predvidena leta 2027, vendar ne vem, če bom takrat v vlogi režiserja – za vsakokratno izvedbo je namreč nov razpis za režiserja.

Slika 24: Po opravljenem intervjuju

4 RAZPRAVA

Po zapisanem sva ugotovili, da je režijskih opomb v primerjavi s celotnim besedilom zelo malo, s tem potrdiva na začetku postavljeno hipotezo *V Škofjeloškem pasijonu je malo didaskalij.*

Napisane so bile v nemščini, tako da je najina prva hipoteza *Didaskalije so v slovenskem jeziku ovržena.* Ne veva, zakaj se je oče Romuald odločil za takšno potezo. Morda zato, da bi dosegel posluh tudi pri višjih stanovih, med katerimi ni bilo malo nemško govorečih. Pa vendar, če pogledamo z drugega zornega kota, ali kot pravi najin sogovornik, ki je navdušen nad tem, je že okoli leta 1715 dobila slovenščina, v kateri je napisano samo dramsko oz. glavno besedilo, prednost pred latinskim in nemškim jezikom. Osebnost si to razlaga, da so vendarle skušali krščansko vero približati na različne načine (gledališče, sama procesija) in v razumljivem jeziku ljudi živčnem na določenem območju. Le tako je bilo "pokristjanjevanje" učinkovito. Da pa so navodila v nemščini, si je torej mogoče razlagati tudi s tem, da didaskalije niso slišane – torej jih preprosti prebivalci niso slišali.

V glavnem se didaskalije navezujejo na osebe, ki nastopajo oz. število le-teh. Včasih pa je napisano le, da je število nastopajočih sorazmerno.

Navedeno je, v kakšnem zaporedju nastopijo osebe. Torej gre v tem primeru za didaskalije, ki nakazujejo prihode in odhode s prizorišča.

Prav tako večkrat zasledimo navodilo, kaj imajo oblečeno. Vendar pa pogrešimo natančnejši opis oblačil. S tem je hipoteza *V didaskalijah so oblačila in predmeti, ki so vključeni v igro, natančno opisani ovržena.* Ko je navedena didaskalija o oblačilih, izvemo le barvo, ne pa material, dolžino, kroj oblačila.

Prav tako je navodilo zelo skromno pri rekvizitih. Navedeni so npr. palice, lovorjev venec, dolga sulica ...

Se pa zaplete pri izboru rekvizitov – sam režiser je dejal, da se že pri prvi zastavi lahko pojavi problem (nastopi Smrt z zastavo – kakšne barve je, koliko je velika, iz katerega materiala je).

Pri navodilu za delo je navedeno le to, kaj delajo, ne pa na kakšen način izvedejo, s kakšnimi poudarki, gibi ipd. Didaskalije, ki torej identificirajo osebe, so torej redke. Hipoteza *Didaskalije Škofjeloškega pasijona opisujejo tudi čustva igralcev* je ovržena, didaskalij, ki opisujejo mimiko in geste oseb, povečini ni: primer je npr. 9. podoba: *Judje peljejo oba skupaj zvezana razbojnika, vendar ju ne sujejo* in v isti podobi (26 r): *Tukaj ga prebode in spozna svojo pregreho* – to je najbolj »zgovorna« didaskalija.

Skromnost didaskalij si lahko razlagava na dva načina, in sicer da avtor ni imel posebnega znanja/izkušenj, kako zelo so potrebna navodila za igranje ali pa da je navodila prepustil vsakokratnemu režiserju. Hipoteza *Didaskalije so preproste.* je tako potrjena.

Po pogovoru z enim od treh 'sodobnih' režiserjev sva izvedeli, da sicer stremijo k avtentičnosti besedila oz. njegovi rekonstrukciji, zato se jih skušajo držati, a ne strogo – določene stvari spremenijo, da bi bile danes bolj razumljive, ena od takih je npr. dodana glasba. Hipoteza *Didaskalij se danes strogo držijo* je tako ovržena. Režiser je ob tem povedal, da, po njegovem mnenju, bi bil angel lahko tudi preprost človek, vendar je ljudstvu vseeno bolj približana podoba majhne deklice. Nekaterih didaskalij se ne drži, saj mu narekujejo, da mora biti otrok oblečen v peklenščka in po njegovem mnenju take vloge otroku ni primerno dati in tu odstopa od stroge predpisane norme, si jemlje umetniško svobodo. Nekatere napotke pa so režiserji prisiljeni dodati, da se igra lahko sploh zgodi.

Gartner nadalje razlaga, da kot režiser vedno znova strmi k temu, da bi naredil kakšno spremembo. Bolj kot o spremembah pri sebi raje uporablja besedo dopolnitve. Vsako tako dopolnitev pa skrbno pretehta najprej sam, potem z brati kapucini in nazadnje s strokovnjaki. Šele po tem procesu se odloči, ali je dopolnitev smiselna ali ne. V preteklosti je režiser Kokalj nekatere govorne vloge »spremenil« v pevske (primer Hieronima), v letu 1999 je bilo dodano veliko glasbe...

Če imamo v mislih didaskalijo, ki še ni bila izvedena, je to prav gotovo didaskalija v podobi PEKEL. Ta med drugim piše, da Lucifer jezdi na konju. Do danes še nismo videli v realnosti izvedene željene didaskalije.

Lahko se torej strinjamo, po Kraljevi razlagi, da gre v Škofjeloškem pasijonu za odprte didaskalije.

5 ZAKLJUČEK

Vsekakor lahko zapiševa, da sva po pogovoru z režiserjem, g. Borutom Gartnerjem začutili, da je s Škofjeloškim pasijonom res potrebno živeti. Šele v tem primeru je rezultat lahko tako izvrsten, kakršnega smo beležili v preteklih izvedbah. In prav gotovo je to eden od prvih spomenikov – poleg Brižinskih spomenikov in Trubarjevih del –, ki pričajo o živosti slovenskega jezika. Škofjeloški pasijon pa je poseben s tega vidika, ker se ljudske igre niso ohranjale v takšni meri kot drugo ljudsko izročilo. Da je v posamezno izvedbo vključenih okrog 1000 igralcev in potem še mnogo ljudi, ki pomagajo preden ti igralci stopijo na oder oz. med samo igro, je zagotovo svetovni fenomen.

Dejstvo pa je, da četudi sva ugotovili, da so didaskalije v Škofjeloškem pasijonu skromne, bi bila njihova analiza predmet več raziskovalnim nalogam. Lahko bi se posvetili ali samo oblačilom ali glasbi ali rekvizitom. A vendar najino delo kljub vsemu predstavlja korak v smeri raziskovanja didaskalij, saj nama je režiser zagotovil, da se tega v zadnjih 20 letih oz. odkar dela on s Škofjeloškim pasijonom, ni nihče lotil.

Ob pregledu nastopajočih in srednjeveških stanov sva opazili, da gre tudi za čevljarski stan, ki Škofjeloški pasijon poveže tudi z Žirmi in njihovo tradicijo. Torej je zagotovo dokument časa in kraja. Podatek o času je verjetno tudi dejstvo, da ob velikih pripravah ob 300-letnici Škofjeloški pasijon ni mogel biti uprizorjen. Pandemija covid-virusa je posegla vmes in nam v prenesenem pomenu prinesla dve »pasijonski« leti. A ker, upamo, da se le-ta izteka, z veseljem zreva v prihodnost in se veseliva najinega prvega ogleda Škofjeloškega pasijona. Takrat pa bova lahko še bolj natančno presodili režiserjevo svobodo. Nekaj nama jih je prišepnil že Borut Gartner ...

6 VIRI IN LITERATURA

Gledališki list Škofjeloškega pasijona 1999. Škofja Loka: Občina Škofja Loka, 1999.

Gledališki list Škofjeloškega pasijona 2009. Škofja Loka: Občina Škofja Loka, 2009.

Gledališki list Škofjeloškega pasijona 2015. Škofja Loka: Občina Škofja Loka, 2015.

Kidrič, A. *Glagol v Škofjeloškem pasijonu*. Diplomaska naloga. Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, 2010.

Kokalj M. Režija Škofjeloškega pasijona v širšem smislu. V *Loški razgledi*, 1999, let. 46, št. 1, str. 11-28.

Škofjeloški pasijon.(online). 2022. (citirano 15. 1. 2022). Dostopno na naslovu [Škofjeloški pasijon - Škofjeloški pasijon](#).

Uprizoritve Škofjeloškega pasijona. (citirano 22. 2. 2022). Dostopno na naslovu <https://www.pasijon.si/en/predstavitev/i-in-ii-uprizoritev-skofjeloskega-pasijona-1999-in-2000/>

Žavbi-Milojevič, N. Didaskalije in njihova uresničitev v gledališki uprizoritvi Cankarjevih hlapcev. *Jezik in slovstvo*, 2017, let. 62, št.4, str.109-111.

Fotografsko gradivo na temo didaskalij: Jana Jocif, poslano po e-pošti, februar, marec 2022

Gartner, B. *Ustni vir*. Škofja Loka, februar 2022